

Indhold

Indledning. *Cultural studies* som nye kulturstudier

De nye kulturstudier som projekt 12

De nye kulturstudier som pensum 15

De nye kulturstudiers udbredelse 21

De nye kulturstudier i Norden 24

Opbygning og fremstilling 27

1. Kulturbegreber og greb om kultur

Ontologi og epistemologi 30

Kulturbegreber – i et længde- og tværsnit 33

Det komplekse kulturbegreb 41

Det refleksive kulturbegreb 45

(Dis)kontinuitet og kortlægning 49

2. Teorierne og traditionerne

Strukturalisme 53

Marxisme: fra ideologi til hegemoni 54 · Semiotik:

sprog, tegn og koder 57 · Psykoanalyse: kønnet og

kulturens byrde 61

Frankfurterskolen og den kritiske teori 65

Kulturindustrien og oplysningens dialektik 65 · Wei-

mar-generationen og den æstetiske modernitetskritik

68 · Modernitetskritik fra Habermas til Honneth 70

Birminghamskolen og den samtidige kulturanalyse 74

Hverdags- og klassekultur – *A whole way of life* 75 ·

Subkultur- og stilteori (køn, alder, race) 78 · Medie- og

populærkulturelle studier 83

Poststrukturalisme 85

Diskursteori 86 · Dekonstruktion og postkolonialisme

91 · Konstruktivisme og ny-pragmatisme 95

Post-Birmingham og fornyelsen 100

Kulturelt medborgerskab og global kulturpolitik 101
· Teknologi-, forbrugs- og oplevelseskultur 105 ·
Performativ og mere-end-repræsentationel kultur-
analyse 110

3. Kulturanalyse og metode

Metodologi 116

Tværfaglighed og metodepluralisme 116 · Positivis-
mekritik og kvalitativ metode 119 · Fænomenologi
126 · Hermeneutik 128

Metoder 133

Diskurs- og tekstanalyse 133 · Historisk kulturanalyse
144 · Etnografi og feltarbejde 151

Nogle analytiske greb 158

Struktur og aktør 159 · Tekst og kontekst 161 · Tid og
rum 165 · En teoretisk-metodisk oversigtsmodel 172

4. Identitet, globalisering og multikulturalisme

Identitet 177

Individualitet og autenticitet 180 · Identitetens mod-
sætninger 185 · Modernitetens kontekster 189

Etnicitet 192

Etnicitet, stat og modernisering 192 · Kolonisering og
etnisk mobilisering 195 · Urbane minoriteter 201

Nationalstat og nationalisme 204

Nationalismens succes 205 · Nationalismens fallit 213

Globalisering 215

Differentieret integration 215 · Glokalisering og trans-
nationalitet 218 · Globalisering og kulturel dominans
222

Multikulturalisme 225

En ny kulturel verdensorden? 226 · Liberal og radikal
multikulturalisme 228 · At tilhøre kultur versus at
skabe kultur 234

5. Smag, livsstil og forbrug

Kunst, æstetik og smag 238

Kants smagsfilosofi 238 · Den tidlige smagssociologi
243

Høj og lav kultur 248

Kritik og reformering 248 · Opløsning og mangfoldig-
hed 252

Bourdieu's kultur- og smagssociologi 257

Livsstil som habitus 265 · Kulturel reproduktion og de
nye kulturformidlere 269

Forbrugskultur 276

Forbrugskritik 276 · Forbrug som kultur 286 · Kultur-
politik 294

6. Natur, krop og oplevelseslandskab

Naturopfattelser og naturholdninger 300

Naturhistorierne 300 · Et fænomenologisk alternativ
305 · Netværksalternativet 309

Naturæstetik og oplevelsesøkonomi 312

Mimetisk-ekspresive naturrelationer 312 · Performa-
tiv oplevelsesæstetik 316 · Landskab og lokalitet 322

Materiel kultur 326

A toolmaking animal 326 · Materielle kulturstudier 329
· Fetichisme og tabuer 335

Krop, kognition og konstruktion 337

Krop og erkendelse 338 · Køn, seksualitet og emotio-
nalitet 342 · Biologi og kultur 351

Efterskrift: De nye kulturstudiers fortid og fremtid 358

Litteraturliste 370

Personregister 409

Forord

Denne introduktion til de nye kulturstudier er den første af sin art i Norden. Den er blevet til i et tværnordisk og tværfagligt samarbejde, idet forfatterkollektivet kommer fra henholdsvis Norge, Sverige og Danmark og i faglig henseende har sin forankring i henholdsvis litteratur, (kultur)historie, antropologi og sociologi. Vi henvender os med denne bog til studerende og kolleger i Norden inden for såvel den vifte af nye kulturfag, der er opstået i de seneste årtier, fra moderne kultur til designkultur, som de mere klassiske kulturfag fra litteratur og kunsthistorie til antropologi og folkloristik.

Indføringen har været udgivet første gang i 2008 på det norske forlag Spartacus i serien Scandinavian Academic Press, og det foreliggende værk er en revideret dansk version heraf. Vi takker både den norske forlagsredaktør Frode Molven og den danske forlægger Claus Clausen fra Tiderne Skifter for at have sat deres kompetencer og samarbejdsvilje bag projektet samt oversætteren af den danske udgave, Joachim Wrang, der også har bidraget til den tekniske redaktion. Vi siger samtidig tak til Dansk-Norsk samarbejdsforening for stipendieophold på henholdsvis Schæffergården og Lysebu og til NORLA for trykstøtte. Endelig en tak til kolleger på vore respektive institutter og universiteter for deres engagement, til sekretær Jeanet Dal og design-studerende Gudrun Straand for hjælp til modeller samt til kritikere af den norske udgave, hvis synspunkter er forsøgt indarbejdet i det foreliggende værk.

Forfatterne, marts 2010

Indledning

Cultural studies som nye kulturstudier

Denne bog er det første værk i Norden, der har til formål at give en indføring i de nye kulturstudier, der internationalt går under navnet *cultural studies*. Vi har selv som undervisere savnet en sådan indføring, og vi henvender os med bogen til både studerende og undervisere på universiteter og højere læreanstalter. Det er vores håb, at indføringen kan bruges inden for de mange forskellige kulturfag, der har *cultural studies* som en del af sit pensum, dvs. både de nye fag, der er opstået i løbet af de sidste 20 til 30 år inden for moderne kultur, æstetisk kultur, kulturformidling mv., og de såvel gamle som nye sammensatte fag, der har kultur som en dimension, for eksempel kultursociologi, kulturanthropologi og kulturgeografi.

Cultural studies er nemlig kendetegnet ved ikke selv at udgøre en skarpt afgrænset og lukket disciplin, men snarere at udgøre en interdisciplinær tilgang til kulturstudier, der griber ind i en række humanistiske og samfundsvidenskabelige fag. *Cultural studies* opstod da også på baggrund af en kritik af det elitære universitet med dets stivnede faggrænser i midten af det 20. århundrede. De har fra starten været kendetegnet ved at forholde sig kritisk til de etablerede vidensformer og -institutioner og ved at gå på tværs af humaniora og samfundsvidenskab og inddrage teorier og metoder fra såvel de æstetiske og historiske som de sociologiske og antropologiske fag.

Vi har valgt her at oversætte den engelske term *cultural studies* til den inter-nordiske *nye kulturstudier*. 'Nye' for at ad-

skille dem fra de klassiske – æstetiske eller antropologiske – kulturfag, 'studier' fordi det er en direkte oversættelse af det engelske *studies*, der kan betyde både uddannelse og forskning, og som samtidig er et alternativ til den traditionstunge betegnelse (kultur)videnskab. 'Studier' indgår da også i andre terminologiske nydannelser på de nordiske universiteter, og senest er mange klassiske fag blevet omdøbt i samme retning. Et fag som Nordisk Sprog og Litteratur hedder i dag mange steder Nordiske Studier. Dermed signaleres det, at faget er blevet bredere og mere tværfagligt – ja, at det hidtil sprogligt-litterære fag er blevet til en slags socio-kulturelle områdestudier.

Vi har ikke set det som vor opgave her at opstille skarpe krav til, hvad der bør ekskluderes i eller omvendt ekskluderes fra de nye kulturstudier. Men vi vil med denne indføring gerne give et bud på, hvad de nye kulturstudier kan være, både som et undervisnings- og et forskningsfelt. Med et begreb hentet fra en af dem, der har været med til at forme de nye kulturstudier fra starten, britiske Raymond Williams, vil vi anskue dem som en akademisk formation, der har a) et fælles projekt i form af en fælles energi og retning b) et uformelt intellektuelt korpus i form af centrale værker, teorier, metoder etc., c) et formaliseret netværk i form af konferencer, tidsskrifter, faglige foreninger mv. (Williams 1989/1996). Disse punkter skal vi kort redegøre for i det følgende, idet det dog netop er bogens projekt at udfolde især a og b.

De nye kulturstudier som projekt

Det mest kontroversielle ved de nye kulturstudier er uden tvivl at de frem for at være defineret strengt 'objektivt' gennem deres genstand, tværtimod er defineret ved det, der set fra en mere konventionel videnskabelig betragtning kan tage sig ud som en rent subjektiv størrelse: nemlig det at have et fælles projekt, at ville noget med sine studier. "Something is at

stake in cultural studies”, har en anden af pionererne, Stuart Hall, sagt (1992:278). Det er da også et kendetegn ved de nye kulturstudier, at de forholder sig kritisk til alle former for etableret viden og spørger til: Hvor kommer den fra, hvor peger den hen, hvem kan bruge den, og hvad kan de bruge den til? I et sådant kritisk perspektiv ligger der også det krav til egne studier, at man kan redegøre for det grundlag, man bygger sin viden på, og for de perspektiver, der ligger indlejret heri. Sagt på en anden måde, så bliver objektivitet til refleksivitet og til det at kunne iagttage egne til- og fravalg i lyset af andre mulige.

Det kritiske perspektiv henter sin intellektuelle grund i den kritiske teori, der opstod som et neo-marxistisk projekt i Tyskland i 1930’erne, og som fik en opblomstring på vestlige universiteter i tilknytning til dannelsen af Det Nye Venstre og studenter- og ungdomsoprøret i 1950’erne og 1960’erne. Kendetegnende for den kritiske teori er, at man ikke bare vil forstå og forklare verden, men også forandre den. Raymond Williams reformulerede i efterkrigstiden projektet som grundlag for det, der i dag betegnes som *cultural studies*, i retning af at ville stille viden til rådighed for bestemte sociale grupper (fortrinsvis arbejderklassen) i deres kamp for en vidensmæssig omfordeling og anerkendelse. Siden da har det været en del af projektet at pege på forholdet mellem magt og viden og knytte an til de samtidige sociale bevægelser og grupper uden for akademiet, der efterhånden, dvs. fra 1970’erne til 1990’erne, også kom til at omfatte kvinder, homoseksuelle, sorte og ’andre andre’ (Williams 1958a/1993, 1981; Hall 1980, 1992).

Den store udfordring for de nye kulturstudier i dag er, at det ikke længere er så enkelt at identificere hverken magten eller de grupper og bevægelser, som bærer den sociale fornyelseskraft, ligesom disse grupper selv har mangfoldiggjort sig og indgår i mange og komplekse forbindelser med hinanden. Enhver aktør, herunder forskeren og den studerende, må så-

ledes positionere sig i det sociale væv, der forbinder forskellige sociale positioner, for eksempel som intellektuel, ateist og skandinav. Samtidig er projektet i de nye kulturstudier blevet udfordret fra mange sider og blandt andet blevet beskyldt for at genindføre netop den idé om oplysning, fornuft og fremskridt, som det oprindeligt tog sit kritiske afsæt i, og som nu mere end nogensinde synes at være eksklusivt forankret i en europæisk og vestlig (majoritets)kultur.

Som vi skal komme ind på allerede i kapitel 1, så vil vi betegne det aktuelle projekt i de nye kulturstudier som et demokratiseringsprojekt, der ligger i forlængelse af Williams og Hall, men er udformet i en ny historisk kontekst. Det er nu, bl.a. hos Nick Couldry (2002, 2006), bredt ud til en idé om et kulturelt medborgerskab, hvor kultur defineres som den bredere proces lokalt og globalt, i hvilken enhver har ret til at ytre sig, blive hørt og anerkendt for sit bidrag, men til stadighed må kæmpe herfor i respekt for andres tilsvarende ret. Inden for en sådan samfunds- og kulturforståelse opereres der med en fornyet idé om det universelle, nu ikke som en én gang given størrelse (som Sandhed, Fornuft og Fremskridt); men snarere som en dobbelt bevægelse, hvori enhver har ret til at hævde sin unikke, singulære position, men samtidig har pligt til at forstå den som partiel og dermed også udsætte den for et bredere og globalt perspektiv. Hvad dette kan betyde i praksis er et af de spørgsmål, der i dag står i centrum af de nye kulturstudier.

En mangeårig deltager i debatten om projektet i *cultural studies*, Scott Lash (2007), har beskrevet udviklingen på den måde, at hvor 'kultur' i begyndelsen blev forstået gennem begreber som 'hegemoni', 'kulturindustri' og 'forbrug' og dermed som en – af magten inficeret – realitet, man som kritiker står udenfor; så er udgangspunktet i dag, at såvel 'kultur' som 'kritiker' altid allerede selv er en del af det faktiske og dermed også af en kompleks og kontingent virkelighed, hvor det

autentiske og det kommercielle, magt og modmagt ikke så let lader sig identificere. Kulturstudier og kulturindustri smelter sammen i de nye kultur- og oplevelsesøkonomier: "Hvad dette betyder i praksis er, at kulturstudier må engagere sig i de nye kulturindustrier: i kunst, medier, arkitektur, design, information, og urbanisme. De må engagere sig i natur- og teknovidenskaberne. Dette er dels, fordi disse sektorer i stigende grad udvider og er mål for vore studerende. Men også på grund af de kritiske interventioner som er nødvendige" (Lash 2007:74). Lash indlejrer hermed kritikken og knytter den til praksis som et socialt entreprenørskab, hvorigennem gamle strukturer kan nedbrydes og nye rum og former for kreativitet opstå. Derved bliver det kritiske perspektiv også transformeret fra en mere abstrakt systemkritik til en mere konkret livskritik, der knytter an til de mulige, potentielle og mangfoldige livsformer.

Hele spørgsmålet om det kritiske perspektiv i de nye kulturstudier skal vi gøre til en ledetråd i denne indføring. Hvor findes dets teoretiske grundlag og det politiske projekt i dag? Kan det kulturelle medborgerskab blive et projekt, der hinsides bindingen til den kritiske teori og det politiske venstre ikke kun handler om kritik, men også om deltagelse, ikke kun om fornuft og erfaring, men også om følelse og oplevelse, og som er åbent for – reflektivt – at sætte egne grunddefinitioner i spil i en såvel lokal som global dialog? Kan det kritiske projekt i forlængelse heraf reformuleres som refleksivitet? Og hvad er implikationerne af det, man i forlængelse af Lash kan forstå som et mere entreprenant og vitalistisk end fornuftskritisk engagement?

De nye kulturstudier som pensum

Det, der kendetegner den form for kulturanalyse, der foregår i regi af de nye kulturstudier, har været og er stadig spørgsmål som: Hvad er det, der gør et givet fænomen interessant i el-

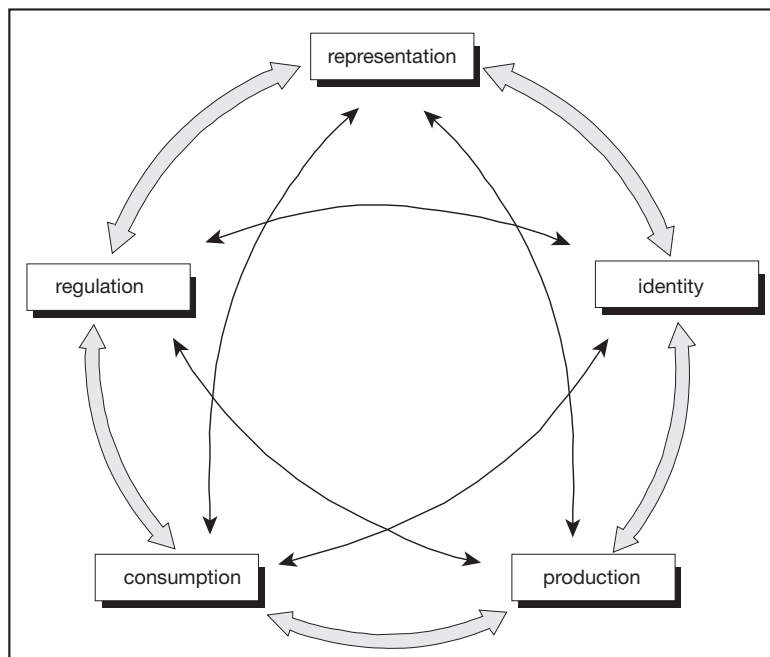
ler for samtidskulturen? Hvorved siger det noget væsentligt herom? Hvori ligger fremtiden forstået som mulighed og tilblivelse, og hvordan kan man som kulturanalytiker knytte an hertil? Hvor ligger de potentialer, der kan lære os noget nyt og pege på nye muligheder? Men også: hvilke blev glemt undervejs, hvordan skete det, og hvorfor? Eller: hvilke potentialer henholdsvis bæres frem eller bremses af hvilke aktører, grupper eller institutioner, og med hvilke konsekvenser? Mens der i de første spørgsmål knyttes an til det, der af føromtalt Raymond Williams (1958b/1993) med inspiration fra sociologen Émile Durkheim (1858-1917) blev betegnet som *emergent property* (det potentielle, fælles gode); så knyttes der i de sidste mere an til et såvel diakront som synkront konfliktperspektiv og til det, som Stuart Hall (1992) med lån fra sociologen Doreen Massey har kaldt *contested spaces* (omstridte rum eller dimensioner). De to metaforer vil vi lade smelte sammen i et foreløbigt bud på, hvad de nye kulturstudier handler om: det fælles fremtidige, men også omstridte potentiale.

Det lyder måske meget abstrakt. Men hvad kan det så betyde i praksis? Det er der flere bud på, og de omfatter som regel et bud på såvel mål som midler i nye kulturstudier, fordi det at definere en genstand eller en problemstilling anses for at være uadskillelig fra det at vælge en måde at anskue den på, dvs. en metode. I 1983 beskrev Richard Johnson i den centrale artikel 'What is cultural studies anyway?' (1983/1995) kort og godt *genstanden* som 'samtidsstudier'. Han opdelte disse i a) studiet af de subjektive former og deres sociale liv: sprog, tegn, ideologi, diskurs og myte mv.; b) studiet af de sociale former og deres subjektive liv: omgangs- og samlivsformer, traditioner og ritualer mv.; c) studier af kulturelle artefakter og deres kredsløb: fra produktion over cirkulation til konsumtion. *Midlerne* definerede han som 1) principielle studier af (samspillet mellem) de æstetiske og de sociale former, dvs. studier af den gennemgående 'tendens' (dynamik, virkemåde) i sådanne former; 2)

konkrete studier af kulturelle kredsløb, dvs. empiriske studier af (samspillet mellem) produktion, cirkulation og konsumtion. Norman Denzin (1999) har formuleret det på den måde, at de nye kulturstudier studerer forholdet mellem tekst, materialitet og hverdagsliv – også sammenfattet i et begreb om 'text' som en sammensmeltning af noget materielt og noget immaterielt. Texter kan være både tingslige, sociale og symbolske, men vil som regel netop være en enhed heraf. Denzin taler desuden i lighed med Johnson om forholdet mellem 'text' og 'kontext', idet han peger på, at det har været kendetegnende for de nye kulturstudier, at text har været set som strukturelt betinget af kontext. Men netop dette spørgsmål har været genstand for revision i kraft af indflydelsen fra poststrukturalismen, sådan at forholdet mellem text og kontext nu snarere anskues som gensidigt betinget og medieret af en række andre forhold som intra- og intertext.

Men lad os for et øjeblik vende tilbage til den ovenfor nævnte kredsløbsmodel: 'produktion', 'cirkulation', 'konsumtion'. Det er en model, der har været anvendt igen og igen inden for de nye kulturstudier til at beskrive såvel genstanden som metoden. Modellen blev først introduceret af Williams, men er siden blev udfoldet af bl.a. Hall som udgangspunkt for en række eksemplariske studier og serien *Culture, Media and Identities* (Hall ed. 1997/2007, Gay ed. 1997/2003, Gay et al. 1997/2003 m.fl.). Modellen tilsiger her grundige studier af kulturelle artefaktens 'livscyclus' og af såvel konkrete produktionsforhold som salg og marketing samt måder at (for)bruge produktet på, der igen kan danne afsæt for ny produktion og så videre. Hall erstatter i sin model kategorien cirkulation med de to kategorier 'repræsentation' og 'identitet' med henblik på at illustrere samspillet mellem ind- og afkodning af de kulturelle produkter, og han tilføjer desuden kategorien 'regulering' med henblik på at kunne beskrive de involverede politikker. Med denne udvikling af modellen er den også ble-

vet et mere sofistikeret redskab til at forstå samspillet mellem stat, marked og civilsamfund, herunder det vi i dag ville kalde brugerdrevet innovation. Da modellen har været gengivet, nuanceret og udlagt i en lang række introduktioner, har vi valgt at referere forholdsvis kort til den nedenfor, idet vi senere, i kapitel 3, udvikler en anden og mere metodeorienteret model:

Figur 1: *Det kulturelle kredsløb* (Hall ed. 1997)

Johnson et al. (2004) har yderligere forfinet kredsløbsmodellen ved at tilføje de temaer, teorier og metoder, som hører til i de forskellige dele af kredsløbet, og som spænder fra politisk – økonomiske analyser af kulturindustrier og -institutioner over sprog-, tekst- og symbolanalyse af konkrete tekster, artefakter og begivenheder til etnografisk inspirerede studier af forskellige grupperes måde at opleve og omsætte dem på. Det er da en pointe, at en kulturanalyse altid må have blik for hele cirklen,

selvom man i den enkelte analyse må prioritere og redegøre for sine valg og stipulere konsekvenserne heraf.

Hall har som allerede nævnt udviklet modellen i flere sammenhænge, men også suppleret den med en kommunikationsmodel (Hall 1980). Han har reformuleret den mere klassiske kommunikationsmodel 'afsender-budskab-modtager' som 'indkodning-kode-afkodning' med særligt henblik på af-dække, hvordan magt er involveret i kodningen af kulturelle produkter og fænomener, og hvordan forskellige grupper af- og omkoder i brugen heraf og starter en nye kæde. I denne indføring skal vi arbejde med såvel kredsløbs- og kodningsmodellen som text-kontext-relationen, men også nuancere disse måder at gå til kulturelle fænomener på.

Der er sikkert mange, der nu vil synes, at det valgte vokalular er vel meget tekstvidenskabeligt. Og de nye kulturstudier har da også været påvirket af tekstvidenskaberne og været under indflydelse af semiotik, sprog- og diskursteori. I den forbindelse vil vi her hævde, at der allerede har været tre afgørende vendinger inden for de nye kulturstudier, og at vi stadig står med det meste af hovedet, kroppen og institutionen plantet i den anden vending, som er den sproglige vending, der i øvrigt også har kendetegnet de øvrige human- og samfundsvidenskaber. I vor brug af begrebet vending betyder det i overensstemmelse med videnskabshistorikeren Thomas Kuhn et videnskabeligt paradigmeskifte, dvs. et opgør med grundlæggende antagelser, hypoteser og fremgangsmåder. Vi forholder os dog også til, at det efterhånden er blevet et begreb, der oversat fra det engelske 'turn' også bruges om mindre revolutioner, f.eks. et skifte i fokus og temaer, inden for forskellige fag, herunder inden for *cultural studies* selv. Følgelig definerer vi *den første vending* i kraft af strukturalismen og dens opgør med henholdsvis positivismen og den humanistiske tænkings aktør-orientering; mens vi definerer *den anden vending* i kraft af det poststrukturelle opgør med strukturalismens

strukturdeterminisme og det poststrukturelle fokus på sproglig agens, deraf den sproglige vending. Den tredje vending definerer vi i forlængelse af det, der i manglen på en egen term ofte benævnes post-poststrukturalisme, og som forbinder aktør og struktur, sprog og verden på nye og komplekse måder. Alt dette vil blive udfoldet og nærmere begrundet i kapitel 2.

Når vi taler om de tre vendinger inden for de nye kulturstudier, så fremtræder disse grundlæggende forhold som et skifte i kulturforståelse: *Den første vending* betegner da de nye kulturstudiers opgør med de klassiske, henholdsvis æstetiske og antropologiske, kulturfag til fordel for studier af kultur som hverdagslig og som en énhed af noget materielt og noget immaterielt – om end i sidste ende bestemt af sociale og økonomiske forhold. *Den anden vending* betegner et fokusskifte i retning af at studere det specifikt kulturelle som sprog og betydning og som tekst- og tegnproduktion. Sprog er under indflydelse af poststrukturalismen da blevet opfattet som det, der konstituerer verden for os, og som noget, der frem for at gengive en virkelighed, realitet eller materialitet er udførende og har virkelige effekter. *Den tredje vending* betegner en fornyet besindelse på ikke bare de økonomiske og materielle betingelser for kulturproduktion, men på de materielle, rumlige, sanselige og emotionelle *aspekter* af kulturproduktion. Den tredje vending signalerer en ny måde at tænke såvel sprog som verden på eller rettere tænke dem sammen som to sider af det samme. Med den tredje vending tænkes der i 'material-semiotiske' processer, hvor sprog, tegn, materialitet, socialitet etc. griber ind i hinanden på komplekse måder. Denne vending er blevet døbt den materielle, rumlige, affektive eller ligefrem ontologiske vending. Vi foretrækker her begrebet *den performative vending*, fordi det – med sit udspring i teater- og sprogvidenskab, folkloristik mv. – henviser til, at kulturelle fænomener formes af de subjekter, der bærer dem, og derved til de ekspressive, fremførende og dynamiske aspekter heraf.

Men alt dette skal vi vende tilbage til, idet de tre vendinger vil udgøre en rød tråd, der forbindes med spørgsmålet om det kritiske perspektiv.

For med den tredje vending bliver det kulturanalytiske blik selv performativt, idet kulturanalyse forstås som medlevelse, deltagelse og entreprenørskab. Med den tredje vending tager også en ny generation inden for de nye kulturstudier over, for hvem forbindelsen til Det nye Venstre og ungdoms- og studenteroprøret i det 20. århundrede kun er et svagt ekko. Det er måske derfor også relevant at tematisere, om vi skal tale om 'nye, nye' kulturstudier. Signaler herom er de mange nye uddannelser inden for kulturøkonomi og design, performedesign etc., som ikke forstår sig selv i forlængelse af den kritiske tradition. Dette spørgsmål skal vi behandle systematisk i det afsluttende kapitel i bogen.

De nye kulturstudiers udbredelse

De nye kulturstudier anses som regel for at have sit helt konkrete udspring i den såkaldte Birminghamskole, der er en betegnelse for det intellektuelle miljø omkring Centre for Contemporary Cultural Studies (CCCS) i Birmingham, England, i sidste halvdel af det 20. århundrede. Centerets første leder fra 1964-1969 var Richard Hoggart, der lige som Raymond Williams engagerede sig aktivt i det nationale rekonstruktionsprojekt efter anden verdenskrig. Han havde som projekt at udvide det herskende nationale curriculum: 'britisk litteratur, liv og tænkning', så det kunne inkludere større dele af befolkningen, hvilket i første omgang betød de nære regioner i det britiske imperium og arbejderklassen. Det blev dog centerets anden leder, britisk-jamaicanske Stuart Hall, der kom til at præge centeret i de mest markante år fra 1969 til 1979, hvor projektet blev udvidet og knyttede an til nye sociale bevægelser og de ydre regioner i det britiske imperium, dvs. såvel

de tidligere kolonier som diasporiske grupper i moderlandet. Under centrets tredje leder, Richard Johnson, drejede de britiske kulturstudier sig under indtryk af kritikken fra netop sådanne grupper og fra et postkolonialt perspektiv i retning af et selvkritisk studie af det britiske og af britiskhed i et globalt perspektiv. Johnson måtte da også kæmpe for centerets overlevelse og efter nogle turbulente tiår med skiftende ledere (Jim McGuigan, Ann Gray m.fl.) blev det nedlagt som selvstændig enhed i 2002. Men *cultural studies* havde da bredt sig ikke bare til det øvrige England, men også til Tyskland og det øvrige Europa samt til USA, Canada, Australien og også andre dele af verden.

Eller rettere, selv om ingen i dag tvivler på Birminghamskolens og ikke mindst Stuart Halls afgørende indflydelse (Grossberg, Nelson & Treichler 1992, Gilroy, Grossberg & McRobbie 2000), så sås også fra mange sider tvivl om en sådan oprindelses- og udbredelsehistorie. I antologien *Stuart Hall. Critical Dialogues* (Morley & Chen 1996) forholder flere af bidragsyderne sig skeptisk til den oprindelses- og spredningstanke, som tilsiger, at det hele skulle have startet ét sted og derfra have bredt sig via Europa i Vesten og derfra til Resten. John Stratton og Ien Ang (1996) hævder for eksempel, at en sådan historie rummer de selvsamme koncentrationer og hierarkier, som kendetegner den øvrige globale udvikling, og at det derfor er vigtigt at genskrive den som en sådan dominanshistorie, der samtidig har sans for de spredte, eventuelt afvigende, lokale initiativer. De peger på, hvordan konferencer, udgivelser mv. har været koncentreret omkring det, man kan opfatte som britiske ex-settler kolonier, der selv er blevet de nye, vestlige magtcentre. Det gælder ikke mindst de i dag kanoniserede udgivelser, der blev resultatet af de første internationale konferencer i henholdsvis USA og Australien i 1990'erne: *Cultural Studies* (1992) og *The Cultural Studies Reader* (1993).

Udviklingen har da også været præget af lokale og regio-

nale studier. I dag er det Asien, der står for et af de måske mest markante bud på *cultural studies*. Allerede i 1992 blev der afholdt en stor international konference i Taiwan, efterfulgt af udgivelsen *Trajectories. Inter-Asia Cultural Studies* (Chen, 1998a/b). I *Trajectories*-samlingen tematiseres især den post-koloniale relation i og mellem Vesten og Resten, idet dette grundlæggende skel samtidig også udfordres. Heller ikke den subalterne kan længere hævde at tale med én stemme og at være identisk med sig selv, hvilket Asien som region selv er et godt eksempel på. Kuan-Hsing Chens svar er det, han kalder en 'kritisk internationalisme' eller 'synkretisme', hvor enhver gør sig sin egen geo-politiske position klar og samtidig er parat til at sætte den på spil. Chen fastholder altså det kritiske som et kendetegn ved *cultural studies*, men nu ikke længere at forstå som en kritik, hvis grund og perspektiv er givet, men snarere som en stadig refleksion over egen position i et komplekst globalt spil om magt og viden.

I slutningen af 1990'erne blev der arbejdet på en mere systematisk international koordinering af *cultural studies*. Et af resultaterne er den faglige sammenslutning Association of Cultural Studies (ACS), der blev dannet i 2000. Et andet de konferencer, der nu afholdes hvert andet år som *Crossroads*, og som startede allerede i 1996, i øvrigt i Finland, hvor også *Crossroads 2* blev afholdt i 1998, og hvor ACS også i dag formelt hører hjemme. Norden har altså set i en international sammenhæng været en af de mere marginale regioner, der har formået at gøre sin stemme gældende. Nuanceringen af *cultural studies* egen historie har jævnligt været et tema for de efterhånden mange tidsskrifter, der i dag tegner det akademiske felt, bl.a. *Cultural Studies* (1998/4) og *European Journal of Cultural Studies* (1999/1), og diskussionen foregår i dag mange steder parallelt med udgivelser af udvalgte arbejdsrapporter fra CCCS (Gray et al. 2007). Også med hensyn til kollegiale fora har Norden for nylig gjort sig gældende med etableringen af det elektroniske,

engelsksprogede tidsskrift *Culture Unbound*, hjemmehørende ved Linköping Universitet.

De nye kulturstudier i Norden

I Norden har der fra starten været en opmærksomhed på den kendsgerning, at Birminghamskolen tog afsæt i en foregående tysk tradition, Frankfurterskolen, der er ophav til den kritiske teori og dermed formuleringen af det kritiske projekt. Forskellen mellem de to traditioner har dog ofte skilt vandene i Norden, idet nogle har taget afsæt i den ene, andre i den anden, mens atter andre har forholdt sig til begge. Udgangspunktet for denne indføring er, at der har været forbavsende få forsøg på samlede indføringer. Der har fortrinsvis været tale om antologier fra 1980'erne og 1990'erne med oversættelser af centrale tekster (Fornäs, Lindberg & Sernhede 1984, Bay & Drotner 1986) eller om monografiske fremstillinger af udvalgte dele af traditionen (Krogh 1991; Nielsen 1993, 2001, 2007) samt mindre fremstillinger i artikelform (Bay 1982) eller som del af afhandlinger (Sørensen 1988, Bjurström 1997) eller større oversigtsværker (Drotner et al. 1996/2007). Originale tekster fra traditionen er bl.a. udgivet i *Den moderne kulturs historie* (Balling et al. 2006). Flere nordiske forskere har derudover markeret sig i den internationale debat med væsentlige bud på *cultural studies*, for eksempel hvad angår det centrale begreb modernitet (Fornäs 1995) og det ikke mindre centrale spørgsmål om metode (Alasuutari 1995, Lehtonen 2000, Schrøder et al. 2003). Eller tematiske studier i bl.a. ungdoms- og populærkultur (Fornäs, Lindberg & Sernhede 1994, Fornäs & Bolin 1995), mediekultur (Gripsrud 2002) eller by- og forbrugskultur (Lagerkvist & Jansson 2009, Knudsen & Waade 2010).

Når der findes så få introduktions- og oversigtsværker i Norden, så skyldes det formodentlig, at det interdisciplinære princip her har været fastholdt i en grad, så de nye kulturstu-

dier i dag på den ene side nok fremstår med en fælles profil, men på den anden side også fremstår som yderst heterogene rent institutionelt. På de fleste universiteter og højere læreanstalter indgår de i dag i forskellige kombinationer med andre nye fagområder eller som mere ad hoc prægede forskningsinitiativer og uddannelseselementer. Der, hvor de står stærkest i Norden, er i Sverige, hvor man for nylig har etableret ét nationalt institut for kulturstudier: Advanced Cultural Studies Institute of Sweden (AC SIS), der samarbejder med den tværfaglige kulturforskning Tema Q (Kultur og samfund) ved Linköpings universitet. ACSIS har afholdt flere internationale konferencer og udgivet antologien *Kulturstudier i Sverige* (Axelsson & Fornäs 2007) foruden en række netbaserede publikationer.

I Norden er inspirationen fra *cultural studies* samtidig blevet blandet med andre traditioner, herunder ikke mindst en (anden) tysk tradition for hverdagslivs- og socialisationsstudier, repræsenteret ved den tyske psykolog og pædagog Thomas Ziehe, der er blevet oversat og formidlet i alle de nordiske lande (1989, 1993, 2004). Denne særlige blanding har i samme periode udgjort den produktive baggrund for en række såvel større som mindre forskningsprojekter og publikationer, centreret omkring ungdomskultur (i Sverige de såkaldte *FUS*-rapporter 1-9, i Danmark *Årbog for Ungdomskulturforskning* 1-3). På nordisk plan har også tidsskriftet *Young* (Nordic Journal of Youth Research) frem til omkring 2000 udgjort et fælles forum for udveksling og debat; men siden har det taget delvist andre veje. Inspireret af den feministiske kritik af såvel de engelske som de tyske ungdoms-, medie- og kulturstudier har kombinationen af køn, unge og medier i 1980'erne og 1990'erne udgjort en særlig linje i de nordiske kulturstudier (Drotner 1983, 1991/2006; Drotner & Rudberg 1993; Ganetz & Lövgren 1991; Sørensen 1992, 2002; Wulff 1989). På den anden side af 2000 har studier i nye medier (Jerslev & Christensen 2009), herunder feministiske medie- og kulturstudier, været fremtrædende

(Bryld & Markussen 2003, Sundén 2003, Lindgren 2005).

I Norden er inspirationen fra *cultural studies* også blevet blandet med egne, lokale traditioner for kulturforskning, som er den term, der foreslås i den svenske antologi *Samtidskultur* (Johansson, Sernhede & Trondman 1999). Et andet markant bud er de såkaldte Lund-etnologer, der har introduceret termen *Kulturanalyse* (Ehn & Löfgren 1982/2006). *Kulturhistorie og bevidsthedsdannelse* er titlen på en dansk serie fra 1980'erne og 1990'erne, hvis forfattere i lighed med forbilleder som Raymond Williams var orienteret mod den litterære kultur og folkeoplysningen. I Danmark har der på den anden side af århundredskiftet været etableret et Nationalt netværk for kulturforskning og kulturanalyse (2003-2005), der har udgivet fire antologier med titlerne *Kunstkritik og kulturkamp* (2005), *Kultur på kryds og tværs* (2005), *Kultur uden centre* (2006) og *Smagskulturer og formidlingsformer* (2006). I Norge har traditionen ikke stået så stærkt som i de øvrige nordiske lande, men man har her haft studier af kulturpolitik og -forvaltning (Mangset 1992, Vestheim 1997, Grundt 2008) og kunstformidling (Solhjell 2001), samt i lighed med de øvrige nordiske lande en sosialantropologisk (Berkaak & Ruud 1992, Gullestad 2007), sociologisk (Frønes 1994), velfærdsorienteret (Vike 2004) og historisk orienteret kulturforskning (Høystad 2003/2008).

En udredning af den nordiske reception af *cultural studies* ville kunne udgøre grundlaget for en egen indføring. Det har vi ikke set som opgaven her, og vi vil derfor med fare for at have glemt nogen, der identificerer sig med traditionen, afslutte med en henvisning til det svenske passage-projekt, der kan stå som en værdig repræsentant for de mest vellykkede forsøg på at kombinere den tidlige tyske og den senere britiske med en unik nordisk tradition for nye kulturstudier (Bjurström, Fornäs & Ganetz 2000; Becker et al. 2001 og 2002). Desuden har vi bestræbt os på at indarbejde eksempler på nordiske studier i de tre temakapitler (4-6).

Opbygning og fremstilling

Vi har disponeret denne indføring sådan, at vi starter med tre kapitler vedrørende det teoretisk-metodiske grundlag og fortsætter med tre tematiske kapitler. I den første del skal vi altså beskæftige os med det grundlæggende, nemlig det anvendte kulturbegreb i de nye kulturstudier (kapitel 1), de nye kulturstudier som teoretisk kompleks (kapitel 2) og metoder i de nye kulturstudier (kapitel 3). I den anden del skal vi beskæftige os med de temaer, som vi finder især kendetegner de nye kulturstudier, og som vi fortsat anser for at være væsentlige: identitet, etnicitet og globalisering (kapitel 4); smag, livsstil og forbrug (kapitel 5); natur, krop og oplevelseslandskaber (kapitel 6). Vi kunne have valgt flere og andre temaer eller kombineret og navngivet dem anderledes, men har vurderet, at disse tre tematiske komplekser er hensigtsmæssige og også dækkende. En del kendere af traditionen vil sikkert savne temaer som køn og medier; men dem har vi valgt at integrere i såvel teori-kapitlet som de tre temakapitler og i øvrigt markere gennem undertitler, hvor det er relevant. Andre ville måske have givet temaer som by, rum og design eller mobilitet og turisme større vægt og i det hele taget have vægtet den materielle og visuelle kultur højere. At disse temaer er så knapt til stede skyldes alene nødvendigheden af at prioritere i en indføring som denne. I fremstillingen har vi bestræbt os på at skabe en indre kontinuitet i de foretagne valg og en progression i behandlingen af dem ved at forfølge de her i indledningen rejste spørgsmål vedrørende: a) kulturkritikkens relevans, mål og midler samt b) de tre vendinger inden for de nye kulturstudier. Andre ledetråde er forholdet mellem det æstetiske og det hverdagslige, fin- og populærkultur, tegn og ting, tolkning og sansning, tekst og kontekst, aktør og struktur, krop og teknologi.

Fremstillingen vil være præget af forholdsvis mange henvisninger, også til værker, der kun trækkes indirekte på, men som har haft indflydelse på udformningen af det relevante

begreb, tema eller perspektiv inden for de nye kulturstudier. Det har vi valgt at gøre, fordi vi hermed har villet angive mulige veje at gå for såvel studerende som undervisere, der måtte have fået lyst til at læse videre på egen hånd. Som hovedregel har vi i teksten valgt at referere til værktitler på dansk, såfremt der findes en anerkendt dansk oversættelse, og ellers på originalsproget (oversat til dansk i efterfølgende parentes i enkelte tilfælde). I litteraturlisten har vi angivet den i arbejdet anvendte udgave, hvilket som hovedregel er den danske udgave, hvis en sådan forefindes. Et evt. andet originalt udgivelsesår er angivet.